

УДК 1 : 316.3(410.1)(092)

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-1-9>

Грицишина Марія Володимирівна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії

Рівненського державного гуманітарного університету
вул. Степана Бандери, 12, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0001-9919-1561

Грицишин Володимир Петрович

кандидат філософських наук,

старший викладач кафедри льотної експлуатації та бойового застосування вертольотів
Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
вул. Сумська, 77/79, Харків, Україна
orcid.org/0000-0003-3674-4848

ДОСВІДНА ПАРАДИГМА В РОЗУМІННІ ЛЮДИНИ ДЖ. ЛОККОМ

Актуальність статті обумовлена тим, що у сучасній філософії залишається відкритим питання походження людських ідей та джерел людського досвіду. Зокрема, сучасна філософія свідомості розвиває досвідну філософію Дж. Локка в контексті нового розуміння людини філософом. Проблеми походження людського знання, джерела ідей у людській свідомості, інваріанти розуміння досвіду та його структури розвиваються в сучасних філософських напрямках, таких як феноменологія, філософія свідомості, екзистенціалізм, аналітична філософія, постструктуралізм та ін.

Тому, *метою статті* є актуалізація питань, котрі пов'язані з досвідною парадигмою у розумінні людини Дж. Локком. Адже саме проблема людського досвіду в філософії мислителя безпосередньо пов'язана з людиною сучасності, яка є істотою, що формує власний світогляд пізнаючи зовнішній світ досвідним шляхом, усвідомлюючи не тільки власні пізнавальні здатності, але й історичні обставини соціального буття людини.

Методологічними засадами дослідження стали загальнонаукові принципи аналізу: принципи об'єктивності, системності, історизму. Дослідження ґрунтується на використанні методів наукового аналізу, таких як: метод системного аналізу, компаративний метод, герменевтичний метод. Застосовані такі принципи наукового дослідження як єдність логічного та історичного, об'єктивність, системність, цілісність, парадигмальність.

Результати дослідження. У статті по-новому проаналізовано розуміння людини та людського досвіду через призму філософських ідей Дж. Локка. З'ясовано, що джерелами походження філософських вчень Дж. Локка є низка ідей, що стосуються чуттєвої основи пізнавального процесу. А також виявлено, що «субстанційний» тип філософування Дж. Локка пов'язаний з поняттям «досвіду», яке виходить за межі відчуттєвого сприйняття, що дає можливість стверджувати про реальність матеріальної субстанції об'єктивного світу.

Ключові слова: досвід, пізнання, відчуття, людина, ідея, речі, гадка, істинне знання.

Вступ. Ідеї формуються та надходять завдяки поштовхам чи імпульсам. Поштовх – це сила збуджувати думку до руху, що виникає завдяки повсякденному досвіду. Досвід засвідчує той факт, що деякі речі рухаються шляхом поштовху, а інші шляхом думки.

Щохвилини досвід постачає в розум ясні ідеї тих чи інших субстанцій. Однак, далі цих ідей, як отриманих відповідних джерел, людські здатності не поширюються. Таким чином, ми бачимо, що в досвідному полі теж є певна обмеженість. Більш яскраво ми можемо це побачити на прикладі ідей духів. Ця та інші подібні ідеї обмежені ідеями, які людина отримує з відчуттів та рефлексії. «Людина не має змоги збагнути ідею духа хоча б тому, що вона не має ідеї способу передачі, чи обміну думок між самими духами» [11, р. 240]. Людина не може пояснити спосіб передачі думок одним духом іншому. Хоча в той же час вона визнає те, що духи це

досконалі істоти, які на відміну від людини мають більш глибоке знання. І будучи саме такими вони беззаперечно повинні мати більш досконалий спосіб передачі думок один одному, інший спосіб повідомлення своїх думок, на відміну від людини, якій залишається не що інше, як користуватися «старенькою» системою знаків.

Та не маючи в собі ніякого досвіду безпосереднього повідомлення, а відповідно й ніякого уявлення про духів взагалі, людина не має ідеї того, як духи, не використовуючи слів, швидко можуть повідомити про свою думку. А ще більш незбагненим є для людини й той факт, як духи, які не мають тіла (особливо образливо міцній чоловічій статури, що грає мускулатурою), але є хазяїнами власних думок (тих думок, що інколи, а може й взагалі не виникають в чудовому, накачаному чоловічому тілі, що пограє мускулами) та за бажанням можуть повідомляти чи приховувати ці думки. У людини в якій не існує жодної думки не виникає й потреб її повідомити.

Метою статті є актуалізація питань, котрі пов'язані з досвідною парадигмою у розумінні людини Дж. Локком. Адже саме проблема людського досвіду в філософії мислителя безпосередньо пов'язана з людиною сучасності, яка є істотою, що формує власний світогляд пізнаючи зовнішній світ досвідним шляхом, усвідомлюючи не тільки власні пізнавальні здатності, але й історичні обставини соціального буття людини.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню даної філософської проблематики Дж. Локка присвячені праці таких сучасних філософів – теоретиків як Дж. Ролза, М. Сендела, Ф. Хайєка, роботи представників філософії постмодернізму, зокрема, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Р. Рорті, М. Фуко та ін. Теоретико-методологічною основою дослідження є праці історико-філософського, герменевтичного та методологічного спрямування – Г. Аляєва, О. Александрової, В. Андрущенко, І. Бичка, Н. Виноградова, С. Гогоцького, Л. Губерського, А. Конверського, С. Куцепал, Ю. Кушакова, В. Лук'яня, Ю. Михаленка, В. Татаркевича, П. Шашкевича, В. Шинкарука, В. Ярошовця та ін. А також зарубіжні дослідження – Д. Антисері, М. Вартофського, Н. Гільє, В. Гьосле, Б. Рассела, Д. Реале, Г. Скірбекка, Р. Скратона, К. Фішера та ін.

Результати. Шляхом відчуття та досвіду людина отримує деякі прості ідеї, що формують складну. Лише досвід дає змогу осягнути ту чи іншу річ, але її ніколи не збагнути одним розумом, до якого інколи намагаються достукатися через мову. Жодні слова не замінять ідей.

Однак і досвід не є «істиною в останній інстанції», яка «може все» подолати простуючи через розгортання ідей. Пізнання людини простягається набагато ширше аніж її досвід. Деякі первинні якості знаходяться в необхідній взаємній залежності та видимому зв'язку: форма з необхідністю передбачає протяжність. А отриманий поштовх до руху передбачає наявність щільності.

Та хоча ці прості ідеї людини, знаходяться у видимому зв'язку одна з одною, однак їх мало, що інтуїтивним шляхом чи шляхом доведення ми можемо встановити спільне існування лише небагатьох загальних якостей, які виявляються поєднаними у субстанцію. Тому, за подібного стану речей, ми можемо розраховувати лише на наші чуття для того аби дізнатися, які якості містяться в субстанції. Тобто, досвід дає змогу «розкласти» субстанцію для подальшого виокремлення одиничних якостей. Адже все те, що стосується всієї сукупності якостей, що існують в окремому предметі без залежності та очевидного зв'язку з їх ідеями, то ми не можемо з достеменністю стверджувати і про спільне існування певної їх кількості, що може перевищити ту, яку нам розкриває наш досвід на основі наших чуттів.

Дж. Локк звертається до прикладу з жовтим кольором та золотом. Так ми можемо бачити жовтий колір, але завдяки досвіду, ми можемо його побачити в шматку золота, а поряд з цим досвідним шляхом визначити вагу, плавкість, рівень горючості, але при відсутності видимої залежності чи необхідного зв'язку між цими ідеями ми з достеменністю не можемо сказати чи не існує поряд з цими ідеями ще якоїсь, (а вона може існувати). Подібне спільне існування пізнається і осягається лише оскільки воно сприймається, а сприймається воно через чуттєве спостереження окремих предметів, або через необхідний зв'язок самих по собі ідей.

Досить важливим моментом, який варто розкрити в даному ракурсі, є встановлення того факту, що механічні дії тіл (тобто ті дії, які ними виконуються) не знаходяться в залежності від

тих ідей, які вони викликають в людині. Не існує зв'язку, який би можна було досягнути, між поштовхом якогось тіла та сприйняттям кольору, запаху чи смаку, що знаходиться в нашому розумі.

Поза межами власного досвіду людина не в змозі досягти точного знання про існуючі взаємодії. І єдиним, що нам залишається, це розмірковування на «подібні теми» та делегування можливості істиннісного розуміння лише з боку безкінечно мудрої істоти. Але, якщо з одного боку, людина не може вивести з тілесних причин ідей чуттєвих вторинних якостей в нашому розумі, то з іншого, вона не в змозі буде збагнути вплив власного розуму на тіло.

Розуміння того, що думка виконує та проводить рух тіла та в самому тілі, є досить далеким від природи наших ідей, аніж розуміння того, як тіло приводить в рух думку в розумі. Якби досвід не переконував нас в тому, що це саме так, то скільки б людина не намагалася розглянути речі самі по собі, вона б ніколи не мала змогу досягнути та розкрити дане явище, навіть в найменшій ступені. І хоча ці та інші подібні, при звично усталеному ході справ, знаходяться в постійному правильному зв'язку, однак за неможливості виявити цей зв'язок в самих ідеях, людина може приписувати його лише «якійсь найпримудрішій» істоті.

Досить часто людина не може пояснити поступальність ідей, не помічає їх необхідної залежності одна від одної і тому намагається віднайти певний абсолют, який гіпотетично міг би «примусити» речі бути саме такими, та діяти так, як вони діють. Таким чином, дана характеристика дає нам змогу відтінити ту особливість, що досвід в багатьох аспектах перевершує слабкий людський розум та нівелює будь-який Абсолют в найвищій інстанції.

Наше пізнання носить всезагальний характер, якщо ідеї абстраговані, а людина сприймає лише відповідність чи не відповідність між ними. Якщо нам відомі якісь певні загальні ідеї, то з досвіду людині надходить і розуміння того, що ці ідеї будуть прийнятними і для інших речей (зокрема для кожної речі окремо), в яких можна віднайти схожу сутнісну ознаку. Це деякі «абстрактно-загальні» ідеї, які будуть істинними завжди і в будь-якій прийнятній ситуації (тобто в тих випадках, коли вона має стосунок до конкретної речі). Таке загальне пізнання людина може шукати лише в власному розумі і віднаходити його там. І тому лише вивчення власних ідей дає людині таке пізнання. Істини, які стосуються сутностей речей є вічними. Знайти їх можна лише шляхом розгляду самих цих сутностей на зразок того, як існування речей можна пізнати лише з досвіду.

Досвід та пізнання знаходяться в тісному контакті. Люди, які прагнуть «докопатися» до чогось силою власної спроможності судження на основі можливих висновків, за допомогою спостереження, вдалого співставлення фактів досить часто можуть самі вибудувати цілком прийнятний ланцюг з припущень про те, що не було відкрито їм з досвіду. Ці припущення формують гадку. Для пізнання ця гадка не є вагомим та достеменним аргументом (так як загальне пізнання знаходиться лише в думці людини і складається лише зі споглядання власних відсторонених ідей).

Коли ж людина помічає відповідність чи невідповідність між ідеями, вона отримує загальне пізнання та може з досить великою часткою вірогідності сказати, що вона бодай ближче стала відносно істиннісного знання (але це ще й за умови, якщо людина може поєднати в певну групу набір цих ідей). І тоді можна бути впевненим в істинності чи хибності того положення, що виводить людина. Адже визначені термінами ідеї відповідають чи не відповідають одна одній в залежності від того, стверджують вони чи заперечують одна одну.

Загальну достеменність можна знайти лише в наших ідеях. Коли ж людина немов «Діоген з ліхтарем», шукає її деінде, в будь-якому іншому місці, навіть нехай в досвіді чи спостереженні, тобто поза самою собою, то її пізнання не поширюється далі одиничних речей. Тому варто розмежовувати сферу пізнання та сферу досвіду. Адже пізнання цікавлять власні відсторонені ідеї, в той час, коли досвід розглядає конкретні, одиничні ідеї речей.

Оскільки досвід може навчити людину тому, чого розум не здатний, саме тому лише через досвід людина може встановити достовірність чи недостовірність всіх характеристик, які існують у складній ідеї.

Приклад з жовтим кольором та золотом (що вже розглядався в нашому дослідженні) досить часто приводиться Дж. Локком. Мислитель зауважує, що лише завдяки досвіду людина може встановити чи ковким є те жовте, плавке тіло, яке людина називає золотом.

В ході досвідного дослідження «дослідника» не цікавить результат проведення досліду над тим чи іншим піддослідним тілом. Важливим є сам хід розташування та розчаклування простих ідей, що мають місце в процесі отримання досвіду. Але такий досвід не дає впевненості в тому, що саме це (саме ця елементарна ідея) має місце в усіх інших жовтих, тяжких, плавких тілах окрім тіла, яке досліджується саме зараз. «Ми не можемо йти далі того, чим ведуть нас прості ідеї нашої номінальної сутності, тобто трохи далі їх самих, і, таким чином, лише в дуже незначному обсязі можемо придбати якісь достовірні, загальні та корисні істини» [4, с. 124].

Якщо досвідним шляхом людина виявляє плавким окремий (саме цей) шматок і всі інші такі ж шматки (відповідної маси, кольору, ступеню плавкості), то цей досвід може дати частину складної ідеї – номінальної сутності золота. Складна ідея золота, що існує в людини, складається з великої кількості простих ідей, але в собі вона не містить тієї сутності, що могла б з достеменністю засвідчити, що ця річ є дійсно шматком золота і водночас не існує того критерію, завдяки якому можна було б встановити інші властивості даного тіла, якщо вони не знаходяться у явному зв'язку з простими ідеями, з яких і складається дана номінальна сутність, яку можна було б визначити як золото. «Наприклад, я не можу бути впевнений, виходячи з цієї складної ідеї, чи стійке золото чи ні; між складною ідеєю жовтого, важкого, плавкого, ковкого тіла та [хімічно] стійкого не можна виявити ні необхідного зв'язку, ні несумісності, так щоб я міг знати з достовірністю, що [хімічна] стійкість безперечно є у будь-якому тілі, де можна знайти зазначені якості» [4, с. 124]. Таким чином, достеменне пізнання людина може мати лише з досвіду та завдяки досвіду.

Ще однією особливістю досвіду є той факт, що він може співпадати з досвідом інших людей. Коли це дійсно має місце, то виникає впевненість людини в наближенні до знання стосовно окремого факту. Спостерігаючи за окремим фактом людина формує про нього відповідну думку. Вона знає, що за даним фактом можуть спостерігати й інші.

Якщо думка про даний факт у певної групи людей співпадає, то окремо взята людина може спиратися на даний факт, як на деяке достовірне знання, з упевненістю, і розмірковує про нього з незначною часткою сумніву, спираючись на нього та вважаючи його таким, що вже є обгрунтованим: «...перший і найвищий ступінь ймовірності буває тоді, коли загальна згода всіх людей у всі часи, наскільки вона може бути відома, збігається з постійним і вірним досвідом якоїсь людини у подібних випадках, підтверджуючи істину якогось окремого факту, засвідченого сумлінними глядачами. Такі всі встановлені властивості та будови тіл і закономірна послідовність причин та наслідків у звичному перебігу природи. Ми називаємо це «доказом від природи самих речей» [4, с. 141].

Із постійних, власних спостережень людини та зі спостережень інших, встановлюється та особливість, що окреме явище відбувається одним і тим же чином. На основі цього людина може дійти до висновку, що наслідки є логічним завершенням незмінних та закономірних причин, хоча сама людина ніколи не мала жодного стосунку, (а інколи й елементарного уявлення) про дану причину.

Звернувши увагу на те чи інше явище, людина інколи помічає, що воно (або окремі його частини) відповідає її постійному досвіду, кожного разу коли їй знову і знову доводиться зіткнутися з даним явищем. З часом у людини виникає абсолютна впевненість в тому, що дане явище, якщо воно не відбулося зараз, воно обов'язково відбудеться згодом, і саме таким чином, а не інакшим (звісно, якщо до цього людина мала змогу спостерігати дане явище).

Вірогідність наближення до достеменності базується на, здавалося б, очевидних доказах, зокрема тих, що людина не помічає вже певних нюансів відмінності, вона не звертає увагу на недостатність аргументації та обгрунтованості, адже вона беззаперечно переконана цим і користується в своїх подальших діях.

Досвід породжує довіру до того чи іншого явища. Це пов'язано з тим, що людина постійно з власного досвіду віднаходить беззаперечні свідчення стосовно того чи іншого явища. А також звертає увагу на свідчення інших людей, що згадують про той чи інший факт та засвідчують беззаперечність власних свідчень. Узгодженість «з собою» стосовно того чи іншого явища, та з іншими породжує в людині беззаперечну довіру. Коли згода між людьми співпадає, тоді виникає стійка впевненість в явищі, в факті, яка не схиляє людину до підозр та спроб якимось іншим чином засвідчити той чи інший факт, явище.

Однак, поряд з цим існує дещо інший бік справи. Узгодивши уявлення про той чи інший факт, чи явище з власним досвідом та досвідом інших, людина вірить, знає (тобто їй обирати чи вірити в такий стан речей, чи не вірити). Однак, є й такі моменти, коли виникає суперечка між звичним досвідом, коли власна думка не співпадає чи розходиться з думкою інших.

І саме тут перед людиною постає дилема. Адже вона має скласти правильне судження та узгодити погодженість з ступенем очевидності та вірогідності явища. Все буде залежати від того, на скільки людина буде схилитися до помноження чи зменшення рівня довіри в даному окремому випадку, і на який досвід вона буде спиратися, тобто власне чи на загальне спостереження подібних випадків, які можна «приміряти» щодо даного, конкретного.

Така розбіжність дає основну базу розуміння того, що протиріччя розкривають існування досить різнобарвної палітри в поглядах, характерах та іншому, що засвідчує неможливість існування єдиних жорстких правил. «Одне тільки можна сказати взагалі: докази і докази про і con[tra] здатні викликати в думці різне ставлення до предмета, яке ми називаємо вірою, припущенням, здогадкою, сумнівом, недовірою, зневірою, і т. д., відповідно до якої осторонь вони, за поданням будь-кого, дають зрештою більшу чи меншу перевагу після належного вивчення та ретельного обдумування кожної окремої обставини» [4, с. 143]. На дану особливість варто звертати увагу, адже людина сама має вирішити для себе, що для неї буде беззаперечним фактом, вона має спиратися на свій, безпосередній досвід, і, відповідно, формувати власну думку.

Іншим підводним каменем на шляху до розкриття особливостей «досвідної теорії» Дж. Локка є омана втрати істиннісного уявлення про явище чи факт та можливість позбутися власного корабля з досвіду на міліні чи то на рифі того, що прийнято називати традицією. Те, що довгий час існувало під «благородною» вівіскою «Традиція» можна назвати сучасною мовою «передача з рук в руки: колись, хтось вирішив, що на основі своєї «хворої уяви», та не зовсім достеменних досвідних висновків, вирішив, що певну подію, явище чи факт можна потрактовувати саме так, а не інакше і передав власне знання іншому не менш самовпевненому субстракту, який не впевнившись в істинності твердження сприйняв все за «чисту монету».

Зрештою, саме таким чином пишеться історія. Але мова не про це. Інколи, на основі в засновку хибних тверджень чи доволі сумнівних положень формується така ж, доволі «істинна» позиція, яку беззаперечно пропонують як деякий діамант, що вже не потребує обробки. В даному випадку, для того щоб людині не заблукати в масі подібного мотлоху, вона повинна пам'ятати про те, що вірогідність істинності тверджень тим більше наближається до позначки «нуль», чим далі вона знаходиться від першоджерела. Якщо першовитоки можна ще якимось чином перевірити, то кожен «руки», в які перейшло те чи інше твердження, узгодити чи заперечити з власним досвідом неможливо.

Існує ряд явищ, існування яких людина не може підтвердити досвідним шляхом. Звісно, вона має стосовно них свою думку, адже тим чи іншим чином досвід підводить її до цього, проте, співставляючи власний досвід з досвідом інших, вона помічає дасить велику частку розбіжностей. Такими явищами є: «...існування, природа та діяльність кінцевих нематеріальних істот поза нами, таких, як духи, ангели, чорти тощо, чи існування матеріальних предметів, яких не можуть помітити наші почуття або внаслідок їх малої величини, або через віддаленість від нас; наприклад, існування рослин, тварин і розумних жителів на [інших] планетах та інших місцях безмежного всесвіту; спосіб дії переважно явищ природи» [4, с. 145].

Ці та подібні їм явища не належать до сфери чуттів людини, не можуть бути вивченими чуттями та не можуть бути засвідченими, і тому можуть лише видаватися в більшій чи мен-

шій мірі достовірними в порівнянні з укоріненими в розумі людини істинами та залежать від співмірності з іншими частинами людського знання та висновками спостережень. Єдиним засобом вирішення подібного питання є аналогія.

Досить складно чітко встановити ту межу де закінчується чуттєве та раціональне і розпочинається нечуттєве та нераціональне. Однак, людина намагається це зробити співставляючи світ видимих речей зі світом речей, які вище розуміння людини та її спостережень.

За законом аналогії кожен може допустити можливість існування світу невидимих речей та істот, припущення про який нам дають уявлення про світ видимих речей. І далі, по аналогії, людина може виносити судження про різні ступені досконалості, що йдуть до вищого ступеня досконалості невидимих істот. Аналогія є настановою для здобуття розумного досвіду та побудови гіпотез, що в ході подальших розмірковувань людини мають неабияке значення. Якщо правильно вибудувати аналогічний ряд, тоді це зможе привести не лише до відкриття корисних для людини результатів, але й дасть змогу встановити певні істини, що залишаються прихованими від допитливого погляду.

В ході вибудовування даного розмірковування з поля зору було випущено ще деякі моменти, які розкривають характерні особливості схилення на досвід. Дж. Локк звертає увагу на дві особливості, які, на його думку, не лише не суперечать досвіду, а й входять до нього як беззаперечні константи. Цими достоєнностями є чудо та божественне одкровення: «...віра є згодою з яким-небудь становищем, складеним не шляхом дедукції розуму, але на підставі довіри до того, хто говорить, як із становищем, що виходить якимось незвичайним шляхом від бога. Такий шлях відкриття істин людям ми називаємо одкровенням» [4, с. 169].

Такі достоєнності приймаються беззаперечно, адже незвичний хід речей справедливо впливає на людину, на її розум, а людина сама вже обирає вірити чи не вірити тому, що пропонується на її власний розсуд. Засвідчений факт чуда породжує з боку людини довіру до себе, і поряд з цим втілює довіру на подібні ситуації, що не мали місця в безпосередньому досвіді людини. Таким же чином людина погоджується з очевидністю одкровення і приймає ті смисли та вираження, що воно несе. «Якщо очевидність того, що це є одкровення і що його істинний сенс саме такий, базується лише на ймовірних доказах, то наша згода не може йти далі тієї впевненості чи недовіри, які випливають з більшої чи меншої ймовірності доказів, що здається» [4, с. 148].

Сприймаючи зв'язок між ідеями людина формує умовивід. Завдяки якому розум або ж щось доводить (наприклад, достоєнність відповідності чи невідповідності двох ідей), або ж формує для себе певну думку про річ (встановлює можливі зв'язки, на основі яких людина дає свою згоду, або ж утримується від певних суджень).

Чуттєвий досвід та інтуїція – це лише незначне джерело нашого знання. Більша частина нашого знання залежить від процесу дедукції та проміжних ідей. Інколи ж людині доводиться замінити знання згодою і прийняти пропоновані положення за істинні без впевненості в це нею.

Тому людина має відшукати, вивчити та порівняти перспективи їх вірогідності: «...здатність, яка відшукує засоби і правильно застосовує їх для виявлення достовірності в одному випадку та ймовірності в іншому, є те, що ми називаємо «розумом» [4, с. 149]. Розум сприймає необхідний і безсумнівний зв'язок всіх ідей чи доказів на кожному етапі рефлексії, де варто провести засвідчення, чи де варто погодитися. Там, де розум не сприймає зв'язку, там де він не може встановити, існує він взагалі, чи ні, там де судження безсилі, там діє випадок, який скеровує корабель думки не обираючи шляху та напрямку.

На фоні даного твердження яскраво вимальовується картина, що складається з фрагментів: некерованість розумом, вихід з-під влади розуму, оманливе сприйняття зорового відчуття за внутрішнє чуття (тобто досвід). Дана картина простіше зветься «релігійним фанатизмом». Людина, що є схильною до слави, свободи віри в те, що вона натхненна чимось «зверху», що існує дещо незвичне вище за розум, яке рухає людину з середини та вказує їй єдиновірний шлях.

Досвід, який така людина вважає за чуттєвий, є насправді лише його блідую подобою. Людина «релігійно невірноважена» впенена в тому, що вона впевнена, її переконання істинні вже тому, що вони непохитні в ній. Їх думка носить наступний характер: «...дух розсіює п'їтму. Ми

бачимо це світло, як полудневе сонце, і не потребуємо сутінок розуму, щоб побачити його. Це небесне світло сильне, зрозуміле і чисте, воно несе в собі власний доказ. І вивчати небесні промені за допомогою нашої тьмяної свічки – розуму так само логічно, як вдаватися до допомоги світляка, щоб виявити сонце» [4, с. 180].

Людина погоджується з усім тим, що суперечить вірогідності. Протилежність думок – це звичне явище і досить часто стається саме так, що людина зовсім не вірить в те, в чому інший лише сумнівається, а ще хтось не просто «сліпо» вірить, але й притримується як припису, закону, беззаперечної істини.

Причини такого стану речей можуть бути різноманітними, однак Дж. Локк виокремлює з-поміж них найголовніші, узагальнює їх та групує. До них належать наступні: «...1). Відсутність доказів; 2). Відсутність можливості використовувати їх, 3). Відсутність бажання застосовувати їх; 4). Хибні критерії ймовірності» [4, с. 187].

В першу чергу, варто звернути увагу на те, що доказів не існує у людей, які не мають оптимальної можливості до спостереження чи для безпосереднього отримання досвіду, які могли б послугувати їм якісним доказом власних думок і тих, що були отримані досвідним шляхом іншими. Це пов'язано з тим, що більшість свого часу, значна частина людей приділяють турботі про повсякденні справи: їжа, одяг (та інші побутові справи). Можливість пізнавати та розкривати межі власного досвідного горизонту настільки мізерна, а інколи й взагалі «нульова», що мимоволі охоплює жах та з'являється відчуття жалю стосовно такої людини.

Чимало людей, в силу природного та незмінного порядку речей та ходу людського розвитку, неухильно приречені на невиправне незнання тих доказів, на яких інші базуються, і, які з необхідністю використовуються для того аби сформувати власну думку. «Однак, вся парадоксальність та абсурдність такої поведінки людини полягає зовсім не в тому, що вона є «прикутою на галері» і їй дійсно треба кресати вогонь, носити воду чи добути бізона, інакше найближчим часом буде негода і прийде скрутний час добувати їжу чи хутро для одягу; вона прикута на галері з власної глупоти та ліні» [8, с. 482].

Людина достатньо лінива істота, вона досить часто не хоче звертати увагу на більш важливі проблеми цього життя і тому розмінює його та марнує на порожні фрагменти побитої чаші. Їй варто лише менше уваги приділяти дрібницям. «Ніхто з людей не поневолений щоденними потребами життя настільки, щоб не знайти хоч трохи вільного часу для вдосконалення власного пізнання» [4, с. 189].

Інших же людей від пізнання та отримання досвіду «загорожують» закони їх країни чи інші «невігласи», яким немає вигоди в тому щоб «хтось», «щось» знав. Ці люди достатньо далеко відійшли від свободи та можливості самостійно отримувати власний досвід. Вони обмежені власним розумом, а саме: зазор, яким мав би бути розум, настільки затягнутий павутиною істини, яку поширюють без пізнання, що розум, як частина людини, яка має повне право на свободу, не лише її втрачає, але й не намагається її утримати, а інколи й взагалі втрачає можливість «бачити» щось. «Така людина, на кшталт троглодита ковтає все те, що їй засовують в рота. Ліків не існує, адже ці люди сліпі» [8, с. 340].

Окрема категорія людей, що теж мають дефективне відношення до «досвідної теорії» це ті, хто хапається за одну-дві «розумні» тези (чийсь думки) та розжовує їх до повної втрати смаку все життя, або, що гірше, не використовує їх та не підживлює ними власний розум.

Висновки. Стає очевидним одне: між людьми існує настільки значна відмінність у ступені розуміння, сприйнятті та здатності до розмірковування, що можна стверджувати (навіть при цьому ніскільки не образивши людську сутність), що деякі люди не далеко «відійшли» від тварин. Як от, наприклад, ті хто не спроможний на пізнання навіть тоді, коли якісь очевидні істини, які могли б надати знання та досвід, лежать у них «під носом» на найбільш видному місці. Такі люди завжди будуть шукати, вимірювати, примірюватися до шляху, а потім на нього взагалі не стануть, як зауважує Дж. Локк: «Сліпих завжди будуть вести зрячі, інакше вони впадуть у канаву; а сліпі розумом, звичайно ж, перебувають у найбільшому підпорядкуванні та поневоленні» [4, с. 191].

Як і впертість послідовників різних релігійних течій та напрямків, так і небажання «невігласів» піднятися вище власного закоренілого самодурства власним підґрунтям мають лише недолугі гадки, що є очевидним доказом і водночас наслідком з тавром приреченості подібного способу добудови власних розмислів на основі загальноприйнятих принципів.

Таким чином, люди швидше перестануть вірити власним очам, вухам, відмовляться від очевидності своїх чуттів та звинуватять в брехні власний досвід, аніж хоча б припустять за можливість відхід від так званих «догматів».

Людина повинна навчитися користуватися тими чи іншими принципами, які їй дають доступ до вдосконалення та набуття власного досвіду. Вона має навчитися обходитися з ними спираючись на свій, а інколи і на всезагальний досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії : підручник. Київ. Либідь. 2001. 408 с.
2. Гусев В.І. Західна філософія Нового Часу. XVII-XVIII ст. : підручник. Київ. Либідь. 1998. 368 с.
3. Історія філософії : підручник / Ярошовець В. І., Бичко І. В., Бугров В. А. та ін. ; за ред. В.І. Ярошовця. Київ. ПАРАПАН. 2002. 774 с.
4. Прокопов Д.Є. Філософування в контексті скептицизму в «Трактаті про людську природу» Д. Юма. // Мультиверсум. Філософський альманах. – Київ. Центр духовної культури, 2004. – №43
5. Рассел Б. Історія західної філософії / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Таращука. Київ. Основи. 1995. 758 с.
6. Colman J. John Locke's moral philosophy / J. Colman. Edinburgh. 1983. 282 p.
7. Gay P. John Locke on education / Gay P. N.Y. Teachers College press. 1964. 125 p.
8. John Locke. The Reasonableness of Christianity, and A Discourse of Miracles. Stanford University Press, 1958 – 97 p.
9. Suppes P. Probabilistic Metaphysics / P. Suppes. Oxford. Blackwell. 1984. 384 p.
10. The correspondence of John Locke and E. Clarke / ed. by B. Rand. Oxford. Oxford univ. press. 1927. 606 p.
11. The Encyclopedia of Philosophy. New York – London: Macmillan publishing, 1972.-Vol. 3-4.

REFERENCES

1. Bychko A.K., Bychko I.V., Tabachkovskiy V.H. Istoriia filosofii: pidruchnyk [History of philosophy: textbook]. Kyiv. Lybid. 2001. 408 p. [in Ukrainian].
2. Husiev V.I. Zakhidna filosofii Novoho Chasu. XVII-XVIII st.: pidruchnyk [Western Philosophy of the New Age. XVII-XVIII centuries: textbook]. Kyiv. Lybid. 1998. 368 p. [in Ukrainian].
3. Yaroshovets V. I., Bychko I. V., Buhrov V. A. ta in. ; za red. V.I. Yaroshovtsia. Istoriia filosofii: pidruchnyk [History of philosophy: textbook] Kyiv. PARAPAN. 2002. 774 p. [in Ukrainian].
4. Prokopov D.E. Filosofuvannia v konteksti skeptyzmu v «Traktati pro liudsku pryrodu» D. Yuma [Philosophising in the Context of Scepticism in Hume's «Treatise on Human Nature»]. // Multyversum. Filosofskiy almanakh. – Kyiv: Tsentr dukhovnoi kultury, 2004. – №43. [in Ukrainian].
5. Rassel B. Istoriia zakhidnoi filosofii [History of Western philosophy]/ Per. z anhl. Y. Lisniaka, P. Tarashchuka. Kyiv. Osnovy. 1995. 758 p. [in Ukrainian].
6. Colman J. John Locke's moral philosophy / J. Colman. Edinburgh. 1983. 282 p.
7. Gay P. John Locke on education / Gay P. N.Y. Teachers College press. 1964. 125 p.
8. John Locke. The Reasonableness of Christianity, and A Discourse of Miracles. Stanford University Press, 1958 – 97 p.
9. Suppes P. Probabilistic Metaphysics / P. Suppes. Oxford. Blackwell. 1984. 384 p.
10. The correspondence of John Locke and E. Clarke / ed. by B. Rand. Oxford. Oxford univ. press. 1927. 606 p.
11. The Encyclopedia of Philosophy. New York – London: Macmillan publishing, 1972. Vol. 3-4.

Grytsyshyna Mariia Volodymyrivna

Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy
Rivne State Humanitarian University
12, S. Bandera str., Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9919-1561

Grytsyshyn Volodymyr Petrovych

Candidate of Philosophical Sciences,
Senior Teacher at the Department of Flight Operation and Combat of helicopters
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
77/79, Sumska str., Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3674-4848

EXPERIENTSAL PARADIGM IN JOHN LOCKE'S UNDERSTANDING OF THE HUMAN EXPERIENCE

*The relevance of the article is due to the fact that contemporary philosophy still grapples with the question of the origins of human ideas and the sources of human experience. Specifically, modern philosophy of consciousness develops Locke's experiential philosophy in the context of a new understanding of the human being by philosophers. Issues regarding the origin of human knowledge, sources of ideas in human consciousness, the invariants of experience understanding, and its structure are being developed in contemporary philosophical trends such as phenomenology, philosophy of consciousness, existentialism, analytical philosophy, post-structuralism, and others. Therefore, **the purpose** of the article is to address questions related to the experiential paradigm in John Locke's understanding of the human being. Indeed, the problem of human experience in the philosopher's philosophy is directly related to contemporary humans, who form their own worldview by experiencing the external world, realizing not only their cognitive abilities but also the historical circumstances of human social existence.*

*The **methodological principles** of the study are based on the general scientific principles of analysis: principles of objectivity, systematicity, historicism. The research is grounded in the use of scientific analysis methods such as: systems analysis method, comparative method, hermeneutic method. The applied principles of scientific research include the unity of logical and historical, objectivity, systematicity, integrity, paradigmaticity.*

***Research results.** The article provides a new analysis of understanding human beings and human experience through the prism of John Locke's philosophical ideas. It is elucidated that the sources of Locke's philosophical doctrines are a series of ideas related to the sensory basis of the cognitive process. It is also revealed that Locke's "substantive" type of philosophizing is connected with the concept of "experience," which goes beyond sensory perception, allowing one to assert the reality of the material substance of the objective world.*

***Key words:** experience, cognition, sensation, human, idea, things, guess, true knowledge.*